

RZECZYWISTOŚĆ HYBRYDALNA

POMIĘDZY
BYTAMI

REDAKCJA
SYLWIA
JASKUŁA

RZECZYWISTOŚĆ HYBRYDALNA

RZECZYWISTOŚĆ HYBRYDALNA

POMIĘDZY BYTAMI

POD REDAKCJĄ
SYLWII JASKUŁY

Kraków 2022

Sylwia Jaskuła
Akademia Nauk Stosowanych w Łomży
📧 <https://orcid.org/0000-0003-2033-5097>
✉ sjaskula@ansl.edu.pl

© Copyright by individual authors, 2022

Recenzja
dr hab. Maria Groenwald, prof. A-ANS

Opracowanie redakcyjne
Agnieszka Adamczyk-Karwowska

Projekt okładki
Marta Jaszczuk

ISBN 978-83-8138-832-0 (druk)
ISBN 978-83-8138-833-7 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788381388337>

Publikacja sfinansowana przez Ministerstwo Edukacji i Nauki w ramach programu: Społeczna odpowiedzialność nauki. Projekt: Wychowanie w świecie wirtualnym, umowa nr SONP/SP/512696/2021

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
-------------	---

ROZDZIAŁ I. ŚWIAT HYBRYDALNY

Sylvia Jaskuła, Rzeczywistość hybrydalna	13
Józef Łucyszyn, Klaudia Śledzińska, Aksjonormatywne dylematy świata hybrydalnego	33
Leszek Korporowicz, Ambiwalencje kulturowych hybrydyzacji ...	53
Ewa Chludzińska, Pejzaże rzeczywistości hybrydalnej – kilka odsłon	75

ROZDZIAŁ II. CZŁOWIEK W ŚWIECIE HYBRYDALNYM

Jerzy Nikitorowicz, Tożsamość hybrydowa człowieka. Udreka czy wartość psychologiczno-kulturowa?	93
Tadeusz Paleczny, Tożsamość hybrydalna w cyberprzestrzeni. Przekraczanie granic kulturowych	109
Anna Karnat, Socjologiczne refleksje wokół tożsamości i identyfikacji społecznych. Status kategorii jednostki w wieloznaczej nowoczesności	123
Monika Surawska, <i>Homo agens</i> czy <i>homo technicus</i> ? Kim jest człowiek w świecie hybrydalnym	147

ROZDZIAŁ III. W PRZESTRZENI EDUKACJI

Anna Bartkowiak , Skuteczność stosowania technologii informacyjnej w edukacji szkolnej	159
Izabela Sekścińska, Agnieszka Piórkowska , Education in the Digital Age: Some Implications for Teaching and Teacher Training	181
Dorota Cybulska , Ocena skuteczności oddziaływania wychowawczego realizowanego w przestrzeni wirtualnej. Wprowadzenie	205

ROZDZIAŁ IV. ZAGROŻENIA I WYZWANIA

Olga Modzelewska , Tożsamości człowieka a hybrydyzacja życia społecznego – nowe perspektywy czy zagrożenie dla jednostki? ..	223
Paweł Migala , Cyberbullying jako nowe zjawisko przemocy elektronicznej patologizujące zachowanie młodzieży	241
Hanna Arciszewska , Hejt w sieci jako wyzwanie dla współczesnej tolerancji	267
Gennadii Stavytskyi , Socio-Psychological Factors of Hybridization of Personality in the Globalized World	283
Indeks nazwisk	299

AMBIWALENCJE KULTUROWYCH HYBRYDYZACJI

Leszek Korporowicz
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

WSTĘP

Różnorodność form i zjawisk hybrydyzacji, jakie obserwujemy w istocie od początku istnienia ludzkiej cywilizacji, idzie w parze z różnorodnością ich funkcji. Część z nich ma charakter spontaniczny, jest efektem procesów społecznych, ruchów migracyjnych, zmian technologicznych oraz transformacji politycznych, część natomiast jest rezultatem całkiem świadomej i zaplanowanej działalności człowieka i tworzonych przez niego organizacji. Sam fakt obserwacji, rozpoznania, ale i analizy procesów hybrydyzacji kulturowej, nie jest w naukach społecznych czymś nowym, choć niekiedy nazywany był w ten właśnie sposób. Łączenie, przenikanie, współlistnienie konkretnych kultur w różnych swoich komponentach i konfiguracjach zawsze stanowiło rzeczywistość ich pogranicza lub też wkomponowania dużych grup migrantów w społeczeństwa zupełnie innych cywilizacji. Powstające w ten sposób hybrydy kulturowe, a więc względnie spójne i rozpoznawalne całości zawierające w sobie relatywnie odrębne, choć powiązane i posiadające własną tożsamość elementy, są trwałym zjawiskiem wszystkich kontynentów i czasów. Opisywali je historycy, podróżnicy, od XIX w. – etnolodzy, jeszcze później wybitni przedstawiciele antropologii, socjologii, nauk politycznych czy kulturoznawstwa. Współczesne procesy globalizacyjne, z racji intensywnego

stymulowania bardzo różnych form mobilności, generują powstawanie wielu nowych hybryd o własnej dynamice wzrostu, które wdzierają się w niemal wszystkie dziedziny życia. Najważniejszą zmianą jest ich swoiste „odcieleśnienie”, które charakteryzuje szybko rozwijająca się rzeczywistość wirtualną społeczeństw informacyjnych, a idąc dalej, złożone formy ich synergii i zespolenia z rzeczywistością świata „realnego”, które same w sobie stanowią rodzaj rzeczywistości hybrydalnej¹.

Ocena powstających w ten sposób hybryd, jak i analiza ich funkcji, konsekwencji oraz wpływu na procesy społeczne jest jednak niezwykle utrudniona ze względu na ciągle mało rozpoznany charakter funkcjonowania nowych mediów oraz tego typu metarzeczywistości. Analiza ta w znaczącym stopniu zależy od kryteriów przyjętych w tym celu. Co więcej, zjawiska kulturowych hybrydyzacji wykazują wprost niezwykłą dynamikę transformacji w tempie, które przerasta konceptualne i metodologiczne możliwości nauk społecznych oraz nauk o kulturze². Wiele kategorii ważnych w tych naukach, np. przestrzeń kulturowa, nie może oderwać się od fizycznych asocjacji związanych z pojęciem miejsca i lokalizacji. W przestrzeni informacyjnej mają one charakter symboliczny i są w istocie wyznaczane przez abstrakcyjne relacje znaczeń³. Powoduje to konieczność redefiniowania wielu pojęć, takich jak granice kulturowe, środowisko społeczne, relacje międzykulturowe, sieci współdziałania, lecz także pogranicza etnicznego, bliskości i dystansu komunikacyjnego itd.

Każda z hybryd kulturowych zawiera w sobie połączenie światów, wartości lub konkretnych zachowań, które mogą prowadzić do bardzo odmiennych konsekwencji. Z jednej strony zawierają w sobie możliwości rozwojowe, są na różne sposoby twórcze, a nawet rozwiązują nieredukowalne konflikty. Niestety w równiej mierze okazują się destrukcyjne, blokują powstanie tożsamości o wyższym poziomie integracji oraz aktualizację zawartych w nich potencjałów. Ten wła-

¹ M. Poster, *Information Please: Culture and Politics in the Age of Digital Machines*, Duke University Press, Durham–London 2006.

² S. Vertovec, *Transnarodowość*, przeł. I. Kołbon, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.

³ M. Castells, *Spoleczeństwo sieci*, przeł. M. Marody et al., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.

śnie atrybut zarówno procesów hybrydyzacji, jak i ich wytworów nadaje im cechę swoistej ambiwalencji, która zmusza do analitycznych rozróżnień i wrażliwości metodologicznej wszelkiego typu badań⁴. Podobnie jest z umiejętnością praktycznych ich zastosowań. Możemy być bowiem pewni, że współczesna i przyszła cywilizacja mobilności będzie nasileniem wielowymiarowych hybrydyzacji na wielu dopełniających się płaszczyznach, a więc: a) na poziomie indywidualnym, w sferze osobowości i duchowości człowieka, b) na poziomie relacji międzysobowych, tworząc systemy interakcji o wydzielonych i bardzo różniących się enklawach powiązań, c) na poziomie małych i dużych społeczności, o odmiennych zasadach przynależności i tożsamości, d) na poziomie organizacyjnym, generującym przenikanie się struktur tworzonych na bazie różniących się kryteriów formalizacji i w końcu e) na poziomie globalnym, wynikających z powiązań przekraczających granice parametrów przestrzennych w ich klasycznym, fizycznym rozumieniu.

Zaprezentowana w niniejszym tekście analiza ambiwalencji kulturowych hybrydyzacji odniesie się do wszystkich poziomów wymienionych powyżej, odwołując się do trzech fundamentalnych kryteriów wypracowanych na gruncie interdyscyplinarnego i międzynarodowego projektu Jagiellońskich Studiów Kulturowych, rozwijanych w Instytucie Studiów Międzykulturowych Uniwersytetu Jagiellońskiego od końca pierwszej dekady naszego wieku. Jest to, po pierwsze, aksjologiczne kryterium „człowieka”, a szczególnie ważnego jego atrybutu, jakim jest człowieczeństwo obecne w nim i na różne sposoby eksponowane. Bezpośrednio nawiązuje ono do humanistycznej perspektywy analiz kultury i społeczeństwa, sięgając korzeniami do głębokich tradycji polskiej myśli filozoficznej, począwszy od późnego średniowiecza do europejskiego i polskiego renesansu. Tradycje te budowane są przez przedstawicieli tzw. humanizmu krakowskiego już od XV w. i mogą być uznane za pionierski okres w analizie tego właśnie kryterium, podobnie jak formowanie aksjologicznych podstaw teorii relacji międzykulturowych, praw i studiów kulturowych. Kryterium drugie bezpośrednio wynika z pierwszego. Człowiek nie

⁴ L. Korporowicz, *Polimorficzna przestrzeń tożsamości*, „Politeja”, nr 20(2), 2021, s. 75-94.

istnieje bowiem samotnie. Znacząca część jego rzeczywistości obecna także w zjawiskach hybrydyzacji to jego relacje z innymi ludźmi, a więc szeroko pojęta sfera interakcji, komunikacji, a czasami także i dialogu. Kryterium to upomina się szczególnie o swoje uwzględnienie ze względu na wspomniane już cechy mobilności indywidualnej i kulturowej czasów współczesnych⁵. Kryterium trzecie odwołuje się do swoistej synergii dwóch poprzednich, a mianowicie do człowieka w procesach transgresyjnych, przekraczającego granice geograficzne, wspólnotowe i mentalne w poszukiwaniu swojego rozwoju⁶. Kryterium to nabiera szczególnego znaczenia w kontekście współczesnych swoich antynomii, gdy zamieniane jest na jednowymiarowe kryterium postępu. Nader często staje się ono niemal zaprzeczeniem integralnego rozumienia rozwoju, jako że koncentruje się na funkcjonalnych i przedmiotowych aspektach zmiany społecznej o wysokim poziomie redukcji aksjologicznej.

AMBIWALENCJE HYBRYDYZACJI NA POZIOMIE OSOBOWOŚCI I TOŻSAMOŚCI

Chris Baker w pracy *Studia kulturowe* wymienia sześć typów „kombinacji kulturowych”, uznawanych przez niego za odmienne typy hybrydowości⁷. Wszystkie jednak przenikają różne poziomy rzeczywistości kulturowej i w żadnym przypadku nie dotyczą tak ważnych, z punktu widzenia procesów hybrydyzacji, problemów tożsamości i osobowości jednostki, ograniczając się do poziomów grupowych i instytucjonalnych. Tymczasem jest to ważna sfera rzeczywistości człowieka, w której buduje on strategie identyfikacji, sposoby postrzegania, porządkowania, ale i wartościowania siebie oraz otaczającego go świata na

⁵ S. Jaskuła, L. Korporowicz, *Komunikacja międzykulturowa w świecie hybrydalnym*, [w:] *Wyzwania komunikacji międzykulturowej. Obszary współdziałania i wymiany*, red. J. Mazur, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2021.

⁶ L. Dyczewski, *Naród podmiotem kultury*, [w:] *Tożsamość polska i otwartość na inne społeczeństwa*, red. L. Dyczewski, OFMConv, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1996, s. 11-38.

⁷ C. Baker, *Studia kulturowe. Teoria i praktyka*, przeł. A. Sadza, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005, s. 294.

podstawie konkretnych treści jako ich wyznaczników. Treści te mogą mieć charakter względnie jednolity i spójny, ale w równej mierze układają się w kompozycje posiadające charakter hybryd znaczeń i wartości. Z rozwojowego punktu widzenia procesy te mogą mieć funkcje pozytywne. Poszerzają i uzupełniają treści, które nie mieszczą się we wzorach zbyt zredukowanych, ograniczonych, a nawet uzależniających. Dynamika ich rozwojowego charakteru ukazuje, iż nie muszą one skazywać na swoiste zamknięcie w schemacie, który nie zawsze jest przedmiotem swobodnego wyboru, choć może być uwewnętrzniony w procesie socjalizacji i przyjęty za jedynie możliwy. Nadmierna schematyzacja ścieżki rozwojowej osobowości i tożsamości człowieka powodowałaby niezdolność do interakcji i przyjmowania bodźców rozwojowych ze świata wykraczającego poza utarte schematy funkcjonowania. W wielu przypadkach taka sytuacja byłaby źródłem konfliktów i zahamowania umiejętności adaptacji w świecie zmian i przewartościowań.

Z rozwojowego punktu widzenia gotowość do postrzegania innej rzeczywistości może być przyczynkiem do transformacji, do widzenia rzeczywistości innego typu i przyjęcia rozwiązań ułatwiających ocenę, a nawet refleksję o sobie samym i rodzaju własnej tożsamości. Problem ambiwalencji rozpoczyna się jednak wówczas, gdy poszczególne wzory treści i ich wartościowana nie zachowują minimalnego stopnia spójności. Gdyby więc nawet przyjąć, że możliwa jest osobowość składająca się z wielu tożsamości, jako swoista hybryda, szczególnie we współczesnym świecie wielokulturowości, to sytuacja ta może być z tego samego, a więc z rozwojowego punktu widzenia, nie tylko dysfunkcyjna, lecz wręcz destrukcyjna. Tożsamość osobowa, nawet najbardziej otwarta i interaktywna, zakłada bowiem, że pomimo swojej złożoności wewnętrznej musi zachowywać ciągłość tej samej podmiotowości, nawet w warunkach własnych zmian i dostosowań. Istnieje więc granica, poza którą hybryda po prostu rozpada się na części, co dezintegruje ich powiązania i siły witalne osobowości.

Ambiwalencja kulturowych hybryd osobowości zachowuje swoją dwuznaczność, niezależnie czy tworzone są one na bazie treści funkcjonujących w przestrzeni realnej czy też wirtualnej albo w rzeczywistości łączącej te światy. Konfiguracje struktur tożsamości powstałe na bazie odniesień do rzeczywistości wirtualnej, na przykład z obszaru

społeczności internetowych, dziedziczą wszystkie konsekwencje ich płynności, zmienności, oderwania od kontekstu i przede wszystkim nietrwałości. Jest to więc nie tylko tożsamość „migotliwa”, ale także tożsamość bez wartości rdzennych, narażona na ustawiczną rekonstrukcję i w istocie na brak poczucia rzeczywistości. Problem ten okazuje się szczególnie istotny w przypadku hybryd wielotożsamościowych, w których sytuacyjne „przełączanie” tożsamości tej samej osoby może okazać się zadaniem zbyt trudnym. Dzieje się tak, gdy zadanie to przekracza złożoność sytuacji konfliktowych lub tych, w których synergia rzeczywistości realnej i wirtualnej nie jest możliwa, a dotyczy to ontologicznych i aksjologicznych źródeł godności osobowej człowieka⁸. Nie ma w niej elementów wirtualnych, a te, które mogą ją wspomagać, są jedynie wtórną emanacją tej pierwszej, odbitej w jej symbolicznej reprezentacji. To jedno z ważnych praw osobowego rozwoju człowieka, o którym zapominają zwolennicy koncepcji posthumanizmu, czyniąc z niego atrapę istoty człowieczeństwa⁹.

Analiza ambiwalencji hybrydyzacji kulturowych na poziomie osobowości i tożsamości w perspektywie przywołanych już kategorii człowieczeństwa, interakcji i rozwoju pozwala dostrzec następujące jej dychotomie: 1) uwzględniając kryterium pierwsze, mamy poszerzenie zaplecza treści i wzorów osobowych obecnych zarówno w rzeczywistości realnej, jak i wirtualnej oraz faktycznych sposobów ich łączenia. Z drugiej strony sytuacja taka tworzy realne zagrożenie rozpadem osobowości na skutek zbyt eklektycznej reguły integracji swoich elementów. Tworzy to osobowość mozaikową, pozbawioną wartości rdzennych, zewnątrzsterowną, której człowieczeństwo definiuje bardziej suma tego, co jest w stanie przyjąć, niż tego, co określa horyzont jej emanacji, tworzenia i transformacji. 2) Kryterium drugie – wewnętrznego dialogu treści – ukazuje hybrydyzację osobowości rozdartą pomiędzy elastycznością, a nawet akceptowalnością identyfikacji, a jednocześnie niezdolnością do wykorzystania ich potencjału transgresyjnego, co w konsekwencji prowadzi do stanu oso-

⁸ C. Bartnik, *Personalizm*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013.

⁹ M. Archer, *Kultura i sprawczość*, przeł. P. Tomanek, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2019; eadem, *Człowieczeństwo. Problem sprawstwa*, przeł. A. Dziuban, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków 2000.

bowej schizofrenizacji i rozpadu. „Mowa wewnętrzna” w strukturach osobowości i tożsamości, które zawierają w sobie pierwiastek wymiany, zamienia wzory interaktywności i dialogu w praktykę wewnętrznej reaktywności i bierności. 3) Kryterium rozwoju pozwala widzieć hybrydyzację tożsamości w ustawicznym napięciu pomiędzy otwieranymi możliwościami, wyzwaniem i mnogością perspektyw w konstruowaniu własnej konfiguracji wartości a autodestrukcją wizerunków niezdolnych do wzajemnego dopełnienia w oscylacji pomiędzy światem realnym a wirtualnym, prawdziwym a urojonym, przeżyтым a tylko wyobrażonym.

AMBIWALENCJE HYBRYDYZACJI NA POZIOMIE RELACJI MIĘDZYOSOBOWYCH

Rzeczywistość wirtualna stworzyła niespotykane do tej pory możliwości komunikowania się ludzi w ich relacjach międzyosobowych dzięki zupełnie nowym formom kontaktu, wymiany dostępnych materiałów, odroczenia, ale też intensyfikowania interakcji. Powstały w ten sposób hybrydy interakcyjne, które doskonale łączą relacje w świecie realnym z komponentami technologicznego zapośredniczenia lub też całkowitego przeniesienia w struktury świata cyfrowego. Jest to bardzo znaczące poszerzenie przestrzeni komunikowania, które zwiększa zakres relacji międzyludzkich i tworzy zarówno struktury, jak i procesy, wzory działań, konwencje, sieci powiązań o charakterze wysoce hybrydalnym. Trudno wyliczyć wszystkie pozytywne strony tak zdecydowanej rozbudowy kapitału kulturowego, jaki powstał i powstaje poprzez możliwość jego wykorzystania zarówno w małych, lokalnych, jak i w dużych, a wręcz globalnych sieciach relacji. Łączenie i użytkowanie różnego typu realności w zasobach, którymi dysponują tak powstałe hybrydy komunikacyjne, nie jest jednak wolne od negatywnych aspektów właściwych im ambiwalencji. Po pierwsze wielość powstających „ognisk interakcji” daje tyleż swobodę i nieograniczony niemal zakres ich wyboru, co niczym niehamowany proces ich fragmentaryzacji. Jest to typowy dla ery ponowoczesnej proces dekompozycji i dekonstrukcji istniejących już całości, które tworzą wspomniane środowiska interakcji. Z jednej strony umożliwia on ucieczkę

i otwieranie form alternatywnych w stosunku do relacji zniewalających, zamykających, a nawet wykluczających, z drugiej – powoduje chaos aksjologiczny, charakterystyczny dla społeczeństwa informacyjnego, i trudną do weryfikacji wiarygodność ich uczestników oraz przekazywanych przez nich informacji.

Powstaje oczywiście pytanie, jak duża może być różnorodność posiadanych przez nas kontaktów i relacji, a następnie w jak wielu środowiskach może się ona realizować. Z pewnością sytuacja ta zawiera w sobie potencjał rozwojowy i właśnie poprzez ową różnorodność może weryfikować kontakty zaborcze czy wręcz patologiczne. Ambiwalencja rozwojowa tej sytuacji polega jednak na tym, iż mozaikowość sieci naszych relacji i wielość identyfikacji środowiskowych buduje tożsamość mozaikową o sprzecznych wręcz komponentach, których wzajemne wykluczanie się nie zawsze zostaje zauważone. Powoduje to wielorakie pęknięcia i rozkruszanie więzi międzyludzkich, słabość i niezdolność do spełniania swoich funkcji w trudnych sytuacjach.

Podobną krytykę ambiwalencji aksjologicznych i funkcjonalnych w „migotliwych” światach tożsamości oraz więzi międzyosobowych od dawna wyrażają analitycy kultury masowej. Podkreślają oni jej różnorodne homogenizacje, a więc wymieszanie treści całkowicie niespójnych, które obniżają swoją rangę już przez samo zbliżenie i potraktowanie jako analogicznych „produktów” medialnych¹⁰. Co więcej, nowe standardy relacji międzyludzkich powszechnie lansowane przez rzeczywistość online nadają im cechy permanentnej nietrwałości i braku autentyczności w nowych modelach organizacji życia społecznego, komunikacji i kultury pracy¹¹. Są bowiem „doczepionym” komponentem niezależnych od nas całości.

Odnosząc hybrydyzacje wzorców interakcji ludzkich do problemu ich ambiwalencji w świetle kryteriów zaproponowanych przez Jagiellońskie Studia Kulturowe, ponownie można zauważyć, że: 1) żadna z najistotniejszych wartości wpisanych w kategorię człowieczeństwa

¹⁰ J.C. Alexander, *Znaczenia społeczne. Studia z socjologii kulturowej*, przeł. S. Burdziej, J. Gądecki, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków 2010; *Culture and Society: Contemporary Debates*, eds. J.C. Alexander, S. Seidman, Cambridge University Press, Cambridge 1990.

¹¹ A. Zwoleński, *Słowo w relacjach społecznych*, Wydawnictwo Petrus, Kraków 2022.

jednostki i osoby ludzkiej nie może istnieć bez jej relacji z innymi ludźmi, ale powstające współcześnie hybrydy kontaktów bezpośrednich oraz zapośredniczonych wahają się pomiędzy ich mnogością a wiarygodnością, pomiędzy ich potrzebą funkcjonalną a znaczeniem egzystencjalnym, wagą i obecnością w arsenale wartości wiodących, zdobyczą ich ustawicznego poszerzania, a więc także wzrostu ich zakresu i różnorodności, ale z drugiej strony zaniku spójności i wzajemnego dopełnienia. 2) Kolejna ambiwalencja rozpatrywana poprzez kryterium interakcyjności to napięcie pomiędzy ustawicznym poszerzaniem zakresu, różnorodności, a nawet wzrostu atrakcyjności relacji, ale niestety w równym stopniu ich przedmiotowością, instrumentalizmem i depersonalizacją, charakterystyczną, wbrew wszelkim pozorom, w zindywidualizowanym świecie wirtualnej prywatności. 3) Rozwojowe ambiwalencje hybrydyzacji w relacjach interpersonalnych najłatwiej dostrzec w braku proporcji pomiędzy ich walorem poznawczym, jaki płynie z poszerzonej przestrzeni kontaktów w niemal każdej sferze rzeczywistości, a – z drugiej strony – ich swoistym „odcieleśnieniem”, zawieszeniem w doraźnym horyzoncie ulotnego impulsu, który płynie z elektronicznego środka przekazu i płytkiej pamięci ulotnych sytuacji.

AMBIWALENCJE HYBRYDYZACJI MIĘDZYGRUPOWYCH I MIĘDZYKULTUROWYCH

Hybrydy, w których podmiotami nie są już osoby, lecz grupy i tworzone przez nie kultury, to kolejny poziom analizowanych ambiwalencji. Pojęcie kultur odnosi się w tym przypadku do bardzo różnorodnych konfiguracji w sferze rzeczywistości konwencjonalnej, wirtualnej, lecz także do względnie trwałych wzorów ich łączenia. Wzory działań międzygrupowych we wszystkich tych typach rzeczywistości istnieją, dla przykładu, w obszarach edukacji hybrydalnej, synergetycznych form przedsiębiorczości, działań zespołów telemedycznych, konkretnych form pracy w sferze kultury akademickiej czy też współpracy wspólnot etnicznych, wyznaniowych lub sąsiedzkich. Współcześnie mamy do czynienia z kolejnymi, nowymi i ustawicznie powstającymi przykładami przenikania się mniej lub bardziej wykrystalizowanych kultur

o komponentach realnych, symbolicznych i wirtualnych¹². Kolejnym polem tego typu działań, które rozwinęły własne modele organizacji, komunikowania i reprezentacji symbolicznej, są uniwersyteckie formy webinarium oraz skonwencjonalizowane już odmiany pracy zdalnej, które tworzy wiele instytucji cywilizacji medialnej.

Istnieje wiele typów hybryd międzykulturowych o odmiennych rodzajach ambiwalencji.

1) *Hybryda „trzeciej kultury”*: Stosunkowo najpowszechniejszym rodzajem hybrydyzacji jest konfigurowanie kultur spotykających się ze swoimi wartościami peryferyjnymi. We współczesnym świecie zdecydowanie zanika zjawisko centralizacji kultur poprzez procesy upodmiotowienia oraz wielofunkcyjnego charakteru regionów, które tworzą własne ośrodki integracji. Taki hybrydalny charakter mają w istocie wszystkie pogranicza kulturowe, zarówno w przestrzeni fizycznej, jak i wirtualnej, tworząc struktury nazywane często obszarami „trzeciej kultury”. W praktyce niemal zawsze jest to spotkanie większej liczby kultur¹³. Hybrydyzacje pogranicza nie są jednak wolne od pewnych ambiwalencji. Jest to z jednej strony realne otwarcie na treści, które mogą się dopełniać i skutecznie generować postawy dialogiczne, z drugiej strony zjawiska te mogą prowadzić do oderwania od wartości określanych w poszczególnych kulturach jako „rdzenie” i marginalizowania wartości wychodzących poza rozwiązania kontekstualne o znaczeniu partykularnym¹⁴.

2) *Hybrydy kulturowego spotkania*. Inny rodzaj hybrydy międzykulturowej ma miejsce w sytuacji, gdy obszary kulturowego pogranicza stykają się bezpośrednio z wartościami rdzennymi, wywołując bardzo odmienne reakcje. Czasami są to twórcze interakcje oraz pobudzenie wielu potencjałów rozwojowych, kanałów przepływu i adaptacji. Bywa jednak, że na skutek zablokowania dynamizmów rozwojowych, wymagających obecności tradycji dialogicznych oraz braku uwolnienia od partykularnych interesów konkretnych grup w realnie funk-

¹² D. Pink, *A Whole New Mind: Moving from the Information Age to the Conceptual Age*, Riverhead Books, New York 2005.

¹³ J. Urry, *Socjologia mobilności*, przeł. J. Stawiński, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.

¹⁴ S. Jaskuła, *Information Culture in Intercultural Space: Moderation of Values*, „Politeja”, t. 13, nr 5(44), 2016, s.183-198.

cjonujących stosunkach władzy, procesy transformacyjne przybierają charakter wręcz przeciwstawny. Animowane są reakcje obronne, motywowane lękiem przedstawicieli zagrożonej struktury panowania albo też zwolenników wartości uznawanych za fundamentalne, którzy czują się zagrożeni spotkaniem z wartościami „trzeciej kultury”. Jest to sytuacja strukturalnego i rozwojowego wyzwania hybryd, które stanęły wobec wewnętrznych turbulencji. Są one niesione przez sytuacje, w jakich znalazły się grupy na skraju wartości rdzennych oraz tych, które zostały już poważnie zmienione, co przyniosło mniej lub bardziej odczuwaną konieczność przeobrażeń. Hybrydy takie istnieją w społeczeństwach borykających się z narastającym problemem zmian kulturowych, a posiadających grupy migrantów od dawna zaadaptowane i dobrze funkcjonujące w swojej strukturze społecznej lub też znane i wkomponowane w praktyki medialne społeczności portalowe, które rewolucjonizują istniejące sposoby komunikowania. W obu tych przypadkach mamy do czynienia z hybrydyzacją generującą sytuacje zwrotne, kulturowo graniczne. Ich ambiwalencja wyraża się w stymulowaniu, a nawet ukazywaniu konkretnych kierunków przekształceń w systemie tożsamości mentalnej grup lub też wiodących wzorów aktywności społecznej przy jednoczesnej możliwości wytwarzania mechanizmów obronnych o charakterze regresywnym¹⁵. W praktyce może to oznaczać porzucenie umiejętności interakcyjnych, treści lub wartości, na przykład w sferze kompetencji informacyjnych, które zostaną uznane za instrument promocji zachowań czy postaw sprzecznych z kanonem aksjologicznym konkretnej kultury lub tworzonej przez nią hybrydy. Reakcje obronne mogą być bliskie postawom odrzucenia, etnocentryzmu, a nawet ksenofobii.

3) *Hybrydy kulturowych transgresji*. Kolejne ambiwalencje hybryd międzykulturowych są jeszcze bardziej widoczne, gdy przestrzenie „trzeciej kultury” lub też tego, co nazywamy pograniczem kulturowym, są tak dynamiczne, że nie tylko stykają się z systemem wartości rdzennych, lecz także istotnie wnikają w jego zakres, dezintegrując jego dotychczasową spójność i pozbawiając logiki funkcjonowania jako centralnego integratora kulturowej całości. Taki transgresyjny model hybrydyzacji generuje jeszcze dalej idące ambiwalencje.

¹⁵ L. Scott, J. Friedman, *Modernity and Identity*, Blackwell, Oxford 1992.

Z jednej strony stanowi szansę rozwojową, gdyż bezpośrednio zmienia fundamenty konkretnej kultury, z drugiej – naraża ją na poważną dezintegrację, zagubienie, utratę podmiotowości i „suwerenności”, co równie bezpośrednio przywołuje zagadnienie praw, a nawet bezpieczeństwa kulturowego w relacji do innych kultur oraz ich hybryd¹⁶.

Transgresyjny charakter zmiany kulturowej zarówno wartości periferyjnych, jak i rdzennych, jaka dokonuje się w hybrydach międzykulturowych, nie zawsze dokonuje się poprzez świadomy i swobodny wybór ich elementów, a na poziomie osobowości nie zawsze prowadzi do autentycznej personalizacji analizowanych hybryd. Błędna interpretacja tego problemu wynika z utożsamiania pojęcia personalizacji i indywidualizacji. Zwiększony zakres indywidualnych możliwości adaptacji kulturowych obecnych w świecie realnym, ale także w systemach informatycznych oraz indywidualnych konstrukcjach światów wirtualnych, może być efektem postępu technologicznego albo ofert rynkowych. Nie należy ich mylić z ofertami rozwojowymi skierowanymi do dojrzałej osobowości, zdolnej do samorefleksji. Krytyka „dyktatury informatycznej” w kulturze współczesnego świata mediów i związanego z nim stylu życia, oskarżanego o zabijanie indywidualizacji form uczestnictwa kulturowego, jest najzupełniej chybiona. Wprost przeciwnie – indywidualizacja ta w warunkach rynkowych będzie miała charakter postępujący, co bynajmniej nie gwarantuje jej znaczenia osobowego, które jest atrybutem zupełnie innego rodzaju. Rozwój bytu osobowego człowieka nie oznacza bowiem ulegania partykularnym potrzebom wynikającym z nie zawsze powiązanych lub też zintegrowanych fragmentów osobowości. Ten właśnie partykularny charakter procesów indywidualizacji może być wielką przeszkodą w faktycznym otwieraniu i dojrzewaniu tożsamości, a następnie w spotkaniach i transgresjach kulturowych, które odrywają się od wartości partykularnych¹⁷.

Współczesna humanistyka, ale także część nauk społecznych, ma wiele zasadniczych trudności z rozpoznaniem tych problemów, a więc

¹⁶ S. Jaskuła, L. Korporowicz, „*Bridging cultural boundaries*” *Andrzeja Kąpiszewskiego*, „*Krakowskie Studia Międzykulturowe*”, t. 14(3), s. 21-36.

¹⁷ R. Wiśniewski, *Transgresja kompetencji międzykulturowych. Studium socjologiczne młodzieży akademickiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2016.

także z ich adekwatnym opisem. Tworzony przez nią język pełny jest tych samych ambiwalencji, a przede wszystkim redukcjonizmów, których źródłem są inne nauki lub ich wersje aplikatywne. Na tej zasadzie do nauk humanistycznych przenika wiele pojęć wypracowanych na gruncie nauk ekonomicznych, nauk o zarządzaniu czy też nauk informatycznych. Pojęcie personalizacji, odnoszące się do najbardziej złożonych aspektów ontologii i aksjologii osoby ludzkiej, nie ma nic wspólnego z technologią „personalizacji” produktów i usług współczesnego przemysłu oraz działań marketingowych. Są one nastawione na możliwie daleko posuniętą adaptację do indywidualnych potrzeb i preferencji klienta. Podobną redukcją charakteryzują się terminy określające współczesne pseudonauki, jak „humanistyka cyfrowa”, która jest po prostu wiedzą o zastosowaniu analiz komputerowych w badaniach humanistycznych. Redukcja epistemologiczna, która ma tu miejsce, wynika z zastąpienia przedmiotu badań, jakim jest nie tyle człowiek, co jego człowieczeństwo, zwykłym narzędziem jej analiz. Narzędzie to jest funkcją określonego stanu wiedzy i umiejętności o charakterze instrumentalnym. Nikt nie zaproponował nazwania humanistyki technologiami sukcesywnie pojawiającymi się w historii cywilizacji. Jeśli są one przedmiotem badań, to dla dyscyplin inżynierskich, które nie pretendują do stania się jakimkolwiek rodzajem humanistyki. W umyśle żadnego humanisty nie powstała więc idea zbudowania humanistyki elektronicznej czy elektromagnetycznej, jako że ten pomysł wydawać się może absurdalny. We wszystkich tych przypadkach zbitki i metafory językowe nie są jednak wyłącznie rezultatem mody czy też aneksji terminologicznej języka nauk humanistycznych przez dyscypliny o charakterze utylitarnym, ale w równej mierze hybrydyzacji językowej, odzwierciedlającej trendy redukcji aksjologicznych cywilizacji technicznej.

4) *Hybrydy synergii i asymilacji.* Wartości rdzenne poszczególnych kultur nigdy nie mają gwarancji swego przetrwania, niepodzielności i autonomii. Dzieje się tak w sytuacji, gdy procesy transgresyjne omówione w poprzednim modelu relacji międzykulturowych obejmą swym zasięgiem wszystkie typy wartości obu lub większej liczby kultur wchodzących w systematyczne i wszechstronne interakcje. Dotyczy to także wartości funkcjonujących do tej pory jako rdzenne, które zostają w relacji kultur zasymilowane, a w najlepszym wypadku –

poddane wielorakim procesom synergii. Asymilacji takiej dokonuje kultura dominująca, pozwalając wartościom kultur zaanektowanych na rodzaj sentymentalnego folkloru. W takiej roli znajdują się często kultury mniejszości etnicznych, których przedstawiciele przesunęli system wartości rdzennych w sferę pamięci symbolicznej za cenę adaptacji społecznej¹⁸. Uczestnicy społeczności wirtualnych, poddani asymilacji kulturowej poprzez wymogi reżimu informatycznego, zachowują je na głębokich poziomach kompetencji kulturowych. Coraz częściej przestrzeń wirtualna zaczyna jednak dokonywać ich rewitalizacji, odtwarzając analogiczne procesy w przestrzeniach realnych. Stąd też odtwarzanie wielu symboli i elementów kultury konkretnych grup narodowych, etnicznych, a nawet regionalnych w sferze wirtualnej przestrzeni kulturowej i dokonywanie ich swoistej synergii. Ich przykładem są coraz liczniejsze portale konkretnych grup etnicznych i regionalnych, które wykorzystują zdalne formy komunikowania dla celów odbudowy świadomości i pamięci kulturowej, zepchniętej z pola wartości kanonicznych. Taką działalność w coraz większym stopniu kultywują na przykład grupy Łemków¹⁹, grupy wyznaniowe, a także społeczności migrantów osiadłych i poddanych asymilacji, które odbudowują zerwane więzi w skali krajowej i międzynarodowej poprzez kolejne procesy kulturowych hybrydyzacji.

Traktując całościowo procesy hybrydyzacji międzykulturowych wszystkich wymienionych typów, możemy wskazać, że zgodnie z pierwszym kryterium analiz przyjętych w niniejszym artykule, którym jest ogólna, antropologiczna kategoria człowieczeństwa, powstające ambiwalencje dotyczą: 1) z jednej strony poszerzania kompetencji kulturowych ich uczestników poprzez zwiększony zakres tworzonych konfiguracji, wzorów i sposobów dopełniania przywoływanych przez nie wartości, ale z drugiej strony utraty ich spójności, co istotnie zagraża dezintegracją, chaosem aksjologicznym i utratą

¹⁸ T. Paleczny, *Narracja historyczna w perspektywie kulturoznawczej – kilka ogólnych refleksji*, [w:] *Przeszłość we współczesnej narracji kulturowej. Studia i szkice kulturoznawcze*, red. P. Biliński, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011, s. 51-60.

¹⁹ I. Sobieraj, *Spoleczeństwo informacyjne jako przestrzeń kształtowania się tożsamości etnicznej. Analiza na przykładzie mniejszości lemkowej w Polsce*, „Politeja”, nr 20(2), 2012, s.191-210.

podmiotowości, 2) procesów, w których znacznie rozbudowane przestrzenie komunikowania nie idą w parze z charakterystyczną dla interakcji kulturowych wymianą, uczeniem się oraz rzeczywistym otwieraniem na refleksyjny dialog ludzi, kultur i społeczności, 3) zjawisk otwierania na potencjał rozwoju, który płynie ze spotkania odmienności kulturowych, co jednak nie jest dopełniane konsekwentną pracą i zaangażowaniem partnerów ulegających sytuacyjnym wymogom funkcjonalnej adaptacji oraz naciskom technologicznego reżimu cywilizacji kontroli i ukrytych form panowania.

AMBIWALENCJE HYBRYDYZACJI INSTYTUCJONALNYCH I ORGANIZACYJNYCH

Hybrydyzacje w świecie struktur organizacyjnych z udziałem instytucji istniejących jedynie wirtualnie stwarzają, w dobie medialnego zapośredniczenia ich relacji, dodatkowe możliwości kombinacji świata realnego i wirtualnego, jak również właściwych dla nich kultur. Wysoki poziom abstrakcyjnej konceptualizacji tego, czym jest współczesna organizacja i jak funkcjonują jej struktury, nakazuje definiować tworzone przez te procesy hybrydy, uwzględniając ich całkowitą deterytorializację, a nawet swoistą detemporalizację, czyli w oderwaniu od konkretnej lokalizacji w czasie. Zabiegi te są możliwe poprzez wielokrotne kodowanie i dekodowanie danych, przesuwanie w czasie realnej aktualizacji konkretnego działania, jak również kompilację ich elementów i spełnianych przez nie funkcji. Tak powstałe hybrydy istnieją nie tylko w sposób transkulturowy i quasi-terytorialny, jak np. „chmury” informatyczne. Ich potencjał sprawczy zależy od zdolności wykorzystania, stając się nie tylko rodzajem quasi-rzeczywistości o charakterze relacyjnym, lecz także efemerydą czasowo-przestrzenną, wkomponowaną w potrzeby podmiotów o trudno rozpoznawalnej tożsamości. Powstające w ten sposób fantomy świata metabytów, w nie-miejscach i w nie-czasie, łączą się z organizacyjnymi standardami instytucji życia codziennego, zmieniając jednak realia tego, co uznaje się za „codziennosc”, w jej przewidywalności i kształtowaniu warunków ludzkiego życia. W taki sposób od dawna działają wspólczesne systemy finansowo-bankowe, edukacyjne, usługowe i, w coraz

większym stopniu, militarne. Ambiwalencje tego typu hybryd głęboko dotyczą tego, co nazwać można warunkowaniem kondycji mentalnej społeczeństw ponowoczesnych poprzez: 1) fascynację mitycznym już post-człowiekiem i w równej mierze zdehumanizowaną koncepcją post-człowieczeństwa, które z jednej strony ma człowiekowi służyć, ale z drugiej – demoluje i redukuje symboliczne i duchowe środowisko jego życia, 2) poszerzanie i intensyfikację relacji pomiędzy odmiennymi organizacjami, łączenie ich funkcji z różnych sfer życia, ale z drugiej strony przejmowanie nad nimi niemal całkowitej kontroli, 3) wzmacnianie – dokonywane przez hybrydy organizacyjne świata globalnego – procesów dehumanizacji „mieszanki” kulturowej wielkich korporacji, niezależnie od dziedziczonych przez nie tradycji oraz lokalnej taktyki inkulturacji.

HYBRYDYZACJA A PROBLEM BEZPIECZEŃSTWA KULTUROWEGO

Problematyka bezpieczeństwa kulturowego w naturalny sposób wynika z szerzej dyskutowanego zagadnienia praw kulturowych. Pierwsza i druga kwestia jest częścią szerokiej perspektywy praw człowieka, obecnej w europejskiej myśli społecznej od wieków, choć wyeksponowanej z chwilą ogłoszenia przez ONZ Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka w 1948 r. Prawa kulturowe były następnie przedmiotem wielu innych analogicznych, choć mniej znanych dokumentów, stymulowanych przez intensywne procesy globalizacji i narastającą różnorodność kulturową wielu społeczeństw, państw i organizacji. Przykładem takiego dokumentu jest kolejna deklaracja ogłoszona przez UNESCO w 2001 r., znana jako *Universal Declaration on Cultural Diversity*, a w jeszcze większym stopniu – dokument wypracowany przez międzynarodowe grono ekspertów z kilkunastu uniwersytetów i organizacji z wielu regionów świata ogłoszony w 2007 r. i zatytułowany *The Fribourg Declaration*, w którym prawa kulturowe są najistotniejszym przedmiotem analiz²⁰. W perspektywie praw kultu-

²⁰ A. Porębski, *Jagiellonian Values in the Fribourg Declaration on Cultural Rights*, [w:] *Jagiellonian Ideas Towards Challenges of Modern Times*, eds L. Korporowicz et al., Biblioteka Jagiellońska, Kraków 2017, s. 53-66.

rowych należy uznać, że zarówno ochrona, jak i możliwość rozwoju tożsamości kulturowej przedstawicieli każdej zintegrowanej społeczności o wykrystalizowanym systemie wartości stanowią warunek jej bezpieczeństwa.

Analogiczną myśl, wyrażoną w bardzo systematyczny i dojrzały teoretycznie sposób, znajdujemy już w krakowskiej szkole prawa międzynarodowego Akademii Krakowskiej na początku XV w., szczególnie w twórczości jej najbardziej znanego lidera, którym był Paweł Włodkowic. Już wówczas zagadnienie rozmaitych form ładu społecznego oraz powiązania praw człowieka, praw kulturowych i bezpieczeństwa kulturowego w sytuacji różnorodności kulturowej prowadziło do stawiania pytań o „prawa narodów” (*ius gentium*) pojmowanych jako wspólnoty kulturowe: suwerenne, podmiotowe, a nawet obdarzone atrybutem godności²¹. Skuteczne zintegrowanie wymienionych wyżej kategorii to aksjologiczna podstawa bezpiecznego współistnienia kultur z innymi wspólnotami, które zgodzą się respektować te same zasady w ich relacjach, a także w tworzeniu jeszcze bardziej rozległych wspólnot w perspektywie międzynarodowej, międzypaństwowej, ale i międzykulturowej. Zasada ta dotyczy także rzeczywistości tworzącej się na ich pograniczu oraz w realiach wszelkiego typu hybryd, również z tymi, z którymi mamy do czynienia współcześnie²².

Problem różnorodności kulturowej bliski jest problematyce hybrydyzacji, z tym jednak warunkiem, że pamiętać będziemy o różnorodnych formach ich tworzenia, struktury i funkcjonowania oraz o zasadniczym dla tego artykułu problemie ich wielorakich ambiwalencji. Hybrydy, które powstały i tworzyły postacie „trzeciej kultury” o własnych, autonomicznych funkcjach, pozyskały pełne prawo do istnienia, do własnych praw kulturowych, a więc także do ich kulturowego bezpieczeństwa. Prawo to nie jest i nie powinno być bezwzględne. Znika ono wówczas, gdy staje się animatorem konfliktów, dezintegracji i świadomych manipulacji, które pozbawiają ich uczestników

²¹ S. Wielgus, *Wpływ polskich uczonych średniowiecznych na kształtowanie się prawa narodów i związanych z nimi praw człowieka*, [w:] *Personalizm Polski*, red. M. Rusecki, Wydawnictwo KUL, Lublin 2008, s. 93-118.

²² U. Beck, *Spoleczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, przeł. S. Cieśla, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004.

nie tylko podmiotowości, lecz także godności. Z tych powodów prawa i bezpieczeństwo kulturowe hybryd społecznych wykazują dużą ambiwalencję zarówno w swojej formie realnej oraz wirtualnej, jak i w różnorodnych ich dyfuzjach.

Współcześnie często zadaje się pytanie o granice praw kulturowych, a więc i o granice prawa do bezpieczeństwa, co w sposób szczególnie odnosi się właśnie do procesów, a także do bytów hybrydalnych, ich wytworów oraz relacji.

Pierwsze z ograniczeń odnosi się do sytuacji, w której zasady tworzenia jednej z hybryd przenosi się na inne, wymagające odrębnej metodyki i przede wszystkim argumentacji tworzenia. To, co buduje pogranicze kultury „A” i „B”, nie musi budować pogranicza „B” i „C”. Każda z nich wymaga bowiem własnej, często unikalnej logiki łączenia swoich elementów.

Ograniczenie drugie wynika z pierwszego i jest nim konieczność zachowania elementarnej podmiotowości, odrębności i specyfiki komponentów, które stają się częścią hybrydy, co nie podlega zasadom unifikacji, a nawet analogii ze względu na różnorodność kultur oraz ich odmian. Inaczej wykorzystywać będą Internet wspólnoty religijne o charakterze politeistycznym, inaczej wspólnoty religijne o charakterze monoteistycznym. Inne są wzory funkcjonowania społeczności portalowych w grupach o charakterze zintegrowanym, inne w grupach poddanych różnorodnej dywersyfikacji, np. światopoglądowej, etnicznej czy zawodowej.

Trzecie ograniczenie praw kulturowych procesów i wytworów hybrydyzacji wynika ze stopnia, w jakim dezintegrują one podstawy tego, co, pomimo strukturalnej odmienności ich fragmentów, tworzy platformę ich zespolenia. Rozpad czy nawet chwiejność zasad ich identyfikacji nie może być bodźcem rozwojowym zorientowanym na animację logotwórczych dynamizmów kultury²³, które zorientowane są na działania sensotwórcze, transgresyjne o wyraźnej wizji przyszłości.

Ograniczenia wymienione powyżej sprawiają, że prawa kulturowe hybryd społecznych cywilizacji współczesnej mogą mieć charakter bardzo ambiwalentny. Czasami są one w istotny sposób nadużywa-

²³ L. Korporowicz, *Socjologia kulturowa. Poszukiwania i kontynuacje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.

ne z wykorzystaniem redukcji aksjologicznych i wojen kulturowych świata ideologicznych konfrontacji. Równie często stają się w ten sposób manifestacją poszukiwań kulturowych, co zagrożeniem kondycji wspólnot ludzkich w obliczu coraz bliższej epoki postczłowieka i posthumanizmu. Jeśli będzie to czas powszechnej anarchii lub okres totalitaryzmów techno-ideologicznych, w obu tych przypadkach procesy hybrydyzacji kulturowych nie będą sprzyjać ich zwalczaniu ani świadomym działaniom rozpoznawania, selekcji i wyboru dróg dalszego rozwoju. Hybrydy nawet wówczas, gdy są przedmiotem intencjonalnych i systemowych zabiegów, zawsze niosą skutki nieprzewidywalne, czasami przypadkowe i dalekie przypisywanym im celom.

ZAKOŃCZENIE

Współczesny świat w coraz większym stopniu różnicuje zarówno istniejące, jak i tworzone w nim kultury. Jest to nieoczekiwana, aczkolwiek najzupełniej naturalna konsekwencja procesów globalizacji, a więc przemieszczania i nakładania się wspólnot ludzkich w warunkach wzajemnych zależności i powiązań cywilizacyjnych. Co istotne, owocują one także zespoleniem różnych form ich bytowania, a więc powiązań w rzeczywistości, którą można określić jako prewirtualną, wirtualną oraz hybrydalną, stanowiącą rodzaj ich połączenia. Chociaż istota procesów hybrydyzacji kulturowych w równym stopniu dotyczy każdej z nich z osobna, to jednak ich przenikanie i synergie będą stanowić codzienność poszerzonej rzeczywistości człowieka współczesnego. Niestety większość z nich nieuchronnie prowadzi do daleko idących ambiwalencji, sprzeczności, a nawet redukcji. Nauki społeczne i humanistyczne dalekie są od zdiagnozowania wszystkich ich form, a także konsekwencji. Część z nich może mieć znaczenie pozytywne, a nawet zawierać elementy rozwojowe, ale zdecydowana większość rodzi dysfunkcje i stwarza różnego rodzaju zagrożenia na poziomach przeanalizowanych w niniejszym tekście. Ważne, aby w analizach tych koncentrować się na atrybutach samego człowieka, a nie na tworzonych przez niego narzędziach oraz generowanym przez nie środowisku. Być może osiągnie ono wysoki stopień autonomii, a nawet sprawstwa, wykaże się zaawansowanym poziomem sztucznej inteligencji.

Zawsze jednak pozostaniemy w obszarze pytania o to, „czym” staje się hybrydalna rzeczywistość człowieka, odsuwając znacznie ważniejsze pytanie o to, „kogo” ona stwarza i „kim” jest jej podmiot. Być może na tej różnicy polega ambiwalencja współczesnej humanistyki, której przedstawiciele wydają się marzyć, aby problem ten zredukować oraz pozbyć się resztek wstydliwego sumienia. W ten sposób łatwiej będzie uzasadnić quasi-ideologiczną perswazję posthumanizmu i obsesyjną wiarę w postczłowieka.

BIBLIOGRAFIA

- Alexander J.C., *Znaczenia społeczne. Studia z socjologii kulturowej*, przeł. S. Burdziej, J. Gądecki, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków 2010.
- Archer M., *Człowieczeństwo. Problem sprawstwa*, przeł. A. Dziuban, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków 2000.
- Archer M., *Kultura i sprawczość*, przeł. P. Tomanek, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2019.
- Baker C., *Studia kulturowe. Teoria i praktyka*, przeł. A. Sadza, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005.
- Bartnik C., *Personalizm*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013.
- Beck U., *Spoleczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, przeł. S. Cieśla, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004.
- Castells M., *Spoleczeństwo sieci*, przeł. M. Marody et al., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Culture and Society: Contemporary Debates*, eds J.C. Alexander, S. Seidman, Cambridge University Press, Cambridge 1990.
- Dyczewski L., *Naród podmiotem kultury*, [w:] *Tożsamość polska i otwartość na inne społeczeństwa*, red. L. Dyczewski, OFMConv, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1996.
- Jaskuła S., *Information Culture in Intercultural Space: Moderation of Values*, „Politeja”, t. 13, nr 5(44), 2016, s. 183-198, <https://doi.org/10.12797/Politeja.13.2016.44.12>.
- Jaskuła S., Korporowicz L., „Bridging cultural boundaries” *Andrzeja Kapiszewskiego*, „Krakowskie Studia Międzykulturowe”, t. 14(3), 2017, s. 21-35.
- Jaskuła S., Korporowicz L., *Komunikacja międzykulturowa w świecie hybrydalnym*, [w:] *Wyzwania komunikacji międzykulturowej. Obszary współdziałania i wymiany*, red. J. Mazur, Kraków 2021.
- Korporowicz L., *Polimorficzna przestrzeń tożsamości*, „Politeja”, nr 20(2) 2012, s. 77-96.
- Korporowicz L., *Socjologia kulturowa. Poszukiwania i kontynuacje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.

- Paleczny T., *Narracja historyczna w perspektywie kulturoznawczej – kilka ogólnych refleksji*, [w:] *Przeszłość we współczesnej narracji kulturowej. Studia i szkice kulturoznawcze*, red. P. Biliński, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011, s. 51-60.
- Pink D., *A Whole New Mind: Moving from the Information Age to the Conceptual Age*, Riverhead Books, New York 2005.
- Porebski A., *Jagiellonian Values in the Fribourg Declaration on Cultural Rights*, [w:] *Jagiellonian Ideas Towards Challenges of Modern Times*, eds L. Korporowicz et al., Biblioteka Jagiellońska, Kraków 2017.
- Poster M., *Information Please: Culture and Politics in the Age of Digital Machines*, Duke University Press, Durham–London 2006, <https://doi.org/10.1515/9780822388470>.
- Scott, L., Friedman J., *Modernity and Identity*, Blackwell, Oxford 1992.
- Sobieraj S., *Spoleczeństwo informacyjne jako przestrzeń kształtowania się tożsamości etnicznej. Analiza na przykładzie mniejszości lemkońskiej w Polsce*, „Politeja”, nr 20(2), 2012, s. 193-212.
- Urry J., *Socjologia mobilności*, przeł. J. Stawiński, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Vertovec S., *Transnarodowość*, przeł. I. Kołbon, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.
- Wielgus S., *Wpływ polskich uczonych średniowiecznych na kształtowanie się prawa narodów i związanych z nimi praw człowieka*, [w:] *Personalizm Polski*, red. M. Rusecki, Wydawnictwo KUL, Lublin 2008.
- Wiśniewski R., *Transgresja kompetencji międzykulturowych. Studium socjologiczne młodzieży akademickiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2016.
- Zwoleński Z., *Słowo w relacjach społecznych*, Wydawnictwo Petrus, Kraków 2022.

ABSTRACT

The Ambivalence of Cultural Hybridization

The processes of cultural hybridization are nothing new in the history of human civilization and have existed since the beginning of its existence. A new situation has arisen with the advent of virtual reality. Its connections with the traditional kind of reality create hybrids of a relatively autonomous mode of existence. However, these phenomena show a lack of coherence and sometimes a strong ambivalence, which generates tension between what contains positive and negative elements, creative and destructive. This requires a differentiated methodology for their analysis. The existing contradictions determine the cognitive, but also practical challenges of the dynamisms of shaping personality, identity, educational and culture-forming

activities. Hybrids allow to break the patterns of cultural practice, but at the same time disintegrate the development potential of human identity and subjectivity. Developmental control of their ambivalence must be preceded by proper diagnostics and abandonment of reductions that destroy the axiological condition of contemporary social sciences and humanities.

Keywords: cultural hybridizations, axiological ambivalences, developmental contradictions, identity potential, differentiating analysis

Współczesny świat, w którym obecny jest człowiek, tworzą dwie wzajemnie przenikające i uzupełniające się przestrzenie: klasyczna i wirtualna. Ich zróżnicowana funkcjonalnie konfiguracja, umożliwiająca wzajemną dynamiczną koegzystencję i swobodny przepływ przy zachowaniu odmienności oraz względnej niezależności, tworzy rzeczywistość hybrydalną. Ta ostatnia staje się podstawą modyfikacji otaczającej rzeczywistości, łącząc to, co tradycyjne, z elementami umożliwiającymi realizację nowych oczekiwań człowieka.

Rzeczywistość hybrydalna ma charakter dynamiczny, przeobraża dotychczasowe schematy konstruowania, opisywania, analizowania i w konsekwencji transformacji świata. Ekspansywność tych przemian wyprzedziła nie tylko praktykę analiz, lecz także jej konceptualizację. Rzeczywistość hybrydalną należy poznać i zrozumieć, aby można było zainicjować procesy wspomagające rozwój człowieka. Pomimo braku jednoznacznych określeń, którymi można byłoby opisać ten nowo powstały świat połączonych i zespolonych dwóch różnych rzeczywistości, autorzy książki podjęli próbę jego zdefiniowania, a także zrozumienia zachodzących w nim procesów. Książka nie zawiera gotowych wzorów pozwalających odpowiedzieć na pytania: „Jak wykorzystać szanse, które daje powiększony wirtualnie świat?”, „Jak rozwiązać problemy, które generowane są dynamizmami rozwoju, ale i zagrożeń?”. Zawarte w niej teksty autorów reprezentujących różne dyscypliny naukowe pobudzają do refleksji nad możliwościami wykorzystania oraz kontrolowania rzeczywistości hybrydalnej.

Monografia stanowi element wyjściowy do rozważań nad kondycją dzisiejszego człowieka, jego tożsamością oraz obecnością we współczesnych cywilizacji i społeczeństwie. Zawiera wskazówki pozwalające na zaprojektowanie działań edukacyjnych, ale przede wszystkim wychowawczych, które wykreują nową kulturę rzeczywistości hybrydalnej.

<https://akademicka.pl>

